

ESKİŞEHİR BAROSU DERGİSİ

Evli Kadının Soyadı

Av. Neriman ERSİN¹

Öz

Kadınlar, evlendikten sonra kocalarının soyadı olmaksızın yalnızca kendi soyadlarını kullanmak için uzun yıllardır hukuk mücadelesi vermişler; bu mücadelede ise epey yol katetmişlerdir. Kadınların hukuk mücadelesi sonucunda soyadı haklarını engelleyen Türk Medeni Kanununun “*Kadının soyadı*” başlıklı 187. maddesi Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiştir. TMK m. 187’nin iptali ile teoride kadınların soyadı hakkını kullanmasının önünde bir engel kalmamışsa da uygulamada kadınlar bu haklarını koruyabilmek için dava yoluna başvurmak zorunda bırakılmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararının ardından geçen uzun zamana rağmen TMK m. 187 yerine yeni bir düzenleme yapılmamış, uygulamada kadınların evlendikten sonra münhasıran kendi soyadlarını kullanma haklarının önüne birtakım engeller çıkarılmıştır.

Bu çalışmada, kadının soyadına ilişkin Türkiye hukukundaki düzenlemelerin tarihsel geçmişi, iptal kararının ardından düzenleme yapılmayan TMK m. 187’nin bugünkü anlamı, evli kadının münhasıran kendi soyadını kullanması konusunda uluslararası metinlerdeki düzenlemeler, evlendikten sonra münhasıran kendi soyadını kullanmak için başvuru yapan kadınların yargı süreçlerine ilişkin örnekler ve TMK m. 187 yerine yapılacak olan yeni düzenlemeye ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kadının Soyadı, Ayrımcılık Yasağı, Eşitlik İlkesi, Hegemonik Erkeklik, Kişilik Hakları, Kadın Araştırmaları.

¹ Avukat, Eskişehir Barosu, nerimnersin@gmail.com.

GİRİŞ

Evlenen kadının soyadı konusu hem dünyada hem de ülkemizde uzun yıllardır tartışmalara ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu çalışmada, evlenen kadının soyadına ilişkin alternatif modeller, Türkiye tarihinde kadının soyadı ile ilgili mevzuat değişiklikleri, ulusal ve uluslararası mahkeme kararları irdelenerek Türkiye hukuku açısından çözüm önerileri sunulacaktır.

Çalışmanın içeriğine geçmeden önce soyadının tarifi ve anlamı konusunda açıklamalarda bulunmak faydalı olacaktır. Literatürde soyadı, bir aileyi oluşturan bireyleri, diğer ailelerin bireylerinden ayırmaya yaraması ile tanımlanmaktadır². Soyadı, kimliğin en önemli parçalarından olup, bireylerin tanınması, ayırt edilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle soyadının değişmesi bir kimlik değişikliğini, naklini de beraberinde getirmekte ve bireylerin hayatlarında önemli değişikliklere yol açmaktadır.

Çalışmada, kadınların soyadı hakkını kullanırken erkeklerle eşit haklara sahip olup olmadığı, mevcut düzenlemelerle devlet politikalarının hegemonik erkekliğin üretilmesi ve desteklenmesindeki rolü ve kadınların soyadı hakkını korumak için vermeye mecbur bırakıldıkları mücadeleden bahsedilecektir. Bu yönleriyle çalışma, feminist perspektif ile hazırlanmış olup sonuç ve öneriler kısmında evli kadınların yalnızca kendi soyadlarını kullanabilmeleri için Türkiye mevzuatında yapılması gereken değişiklikler önerilecektir.

Soyadı birçok hukuk sisteminde farklı yollarla kazanılmakta ve değişmektedir. Bu yolların başında; doğum, seçme, evlenme, evlât edinme, idari karar veya mahkeme kararı ile değişiklik gelmektedir. Evlenme, erkeklerin soyadının değiştirilmesi için bir sebep değilken, kadınların kimliğini doğrudan ve kural olarak etkilemektedir. Erkeklerin doğdukları gün edindikleri soyadını -evlat edinilme ve kendi talepleri ile dava açmaları durumu hariç olmak üzere- kural olarak yaşamları boyunca taşıma

² S. Helvacı, Gerçek Kişiler, 2013, s.176;., İstanbul : Legal Kitabevi, 2023.

haklarına karşın, kadınların evlenme, boşanma, tekrar evlenme gibi her medeni durum değişikliğinde soyadı/kimlik değişikliği konusu gündeme gelmektedir³.

Kadının soyadı konusundaki tartışmalar, çoğunlukla evlenen kadının kendi soyadını kullanıp kullanamayacağı ve kocasının soyadını kullanmak zorunda olup olmadığı noktalarında toplanmaktadır. Devletlerin bu konudaki hukuk düzenlemeleri, o ülkedeki, evlilik ile kadının kişisel durumunun ilişkisi ve kadınların -erkek vatandaşlar kadar- birey olarak kabul edilip edilmediği konusundaki yaklaşımlar açısından da birtakım anlamlar taşımaktadır. Evlenen kadının soyadının silinerek kocasının soyadını kullanmaya zorlayan düzenlemeler; literatürde, kadının evlenmekle toplumdaki bilinirliğini yitirmesine sebep olması, bu düzenlemelerin kadın erkek eşitliğine aykırı olması⁴ sebepleriyle eleştirilmektedir. Kadının evlendiğinde soyadını değiştirmek zorunda olması en basit haliyle kimliğini, pasaportunu, banka hesaplarını, kredi kartını, sürücü belgesini ve birçok benzer resmi veya özel belgeyi yeniden çıkarmasını gerektirmektedir. Kadın, kocasının soyadını alarak daha önce kazanmış olduğu sosyal kimliğini değiştirmeye, aidiyet hissini güncellemeye ve kendini bu yeni durumla yeniden inşa etmeye mecbur kalmakta, böylece kolektif kimlik değişimine zorlanmaktadır⁵. Bu nedenlerle, kadının soyadı hakkını kısıtlayan düzenlemelerle eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı gibi temel evrensel ilkelerin ihlal edildiği, bu düzenlemeler yoluyla devletler eliyle kadın erkek eşitsizliği yaratıldığı açıktır. Devletlerin kadın ve erkek eşitliğini sağlama görevine karşın, -kadının erkeğin soyadı ile tanımlanması- yönündeki düzenlemelerle hegemonik erkekliğin meşrulaştırılmasına katkıda bulunduğu, hegemonik erkekliğin bu düzenlemelerle devletler aracılığıyla desteklenerek yeniden üretildiği⁶ savunulmaktadır. Fransız yazar Simone De Beauvoir, evliliği siyasal, hukuksal ve ahlaksal bir sözleşme olarak tanımlamış, erkeklerin evlenirken soylarını devam

³ M. Altunel, «Evli Kadının Soyadı», Adalet Dergisi, no. 51, pp. 177-200, 2015.

⁴ B. Başoğlu, «Adın Ne Değeri Var? - Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi ('What's in a Name? Surname of Married Women')», *Legal Hukuk Dergisi*, cilt 15, pp. 3881-3917, 2017.

⁵ İ. Aksakal, «Evli Kadında Soyadı Sorunu ve Kimlik Kaybı Üzerine Bir Değerlendirme», *OPUS International Journal of Society Researches*, pp. 2883-2910, 31 Ekim 2020.

⁶ Ö. M. Uluğ, «Soyadım kimliğimdir: Hegemonik Erkeklik ile Medeni Kanun'un 187. Maddesi arasındaki ilişkiye eleştirel bir bakış», *Fe Dergi*, pp. 47-58, Aralık 2015.

ettirme düşüncesini taşıdıklarını⁷, Moroğlu ise soyadının erkekler için kendi kimliklerini ve böylece kendi soylarını belirleme aracı olarak kullanıldığını⁸ ifade etmiştir. Bu açıklamalardan yola çıkarak; erkeklerin gözünde, kadınlar için evliliğin, onların soylarının devamına katkı sağlamak üzere kimlik kaybı/nakli; eşi üzerinden tanımlanma mecburiyetleri gibi anlamlara geldiğini söylemek mümkündür.

1. Türkiye Cumhuriyeti Mevzuatında Hukukunda Kadının Soyadı:

1926 tarihli Eski Medeni Kanun (eMK) döneminde vahim durumda olan kadının medeni hakları, yapılan değişikliklerle erkeklerle eşit olmasa da daha yakın bir konuma taşınmıştır. Kadının soyadına ilişkin düzenleme getiren eMK'nin 153. maddesinde *“kadın evlenmekle kocasının soyadını alır”* hükmü mevcutken 1997 yılında 153. maddede değişikliğe gidilmiş ve *“Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.”*⁹ şeklindeki düzenleme ile kadının, kocasının soyadının önünde kendi soyadını da kullanma imkânı doğmuştur.

Türkiye hukukunda, Avrupa Birliğine (AB) uyum yasaları çerçevesinde yapılan Anayasa değişiklikleri başta olmak üzere yasalarda kadın erkek eşitliği yolunda önemli adımlar atılmıştır. 3 Ekim 2001 tarihinde Anayasa'nın 41. maddesinde yapılan değişiklikle *“Aile toplumun temelidir”* maddesine *“eşler arasında eşitliğe dayanır”* ibaresi eklenmiştir. 22 Kasım 2001 tarihinde kabul edilerek 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu (TMK) da eşler arası eşitlik ilkesine uygun düzenlenmiştir. Kanunun “Aile Hukuku” bölümü anayasal eşitlik ilkesine genel olarak uyumlu hale gelse de “Kadının Soyadı” başlıklı madde kadın erkek eşitsizliği konusundaki konumunu korumaya devam etmiştir¹⁰. Kanundaki esaslı değişikliklere

⁷ S. D. Beauvoir, Kadın - Evlilik Çağı, cilt 2, Payel Yayınları.

⁸ N. Moroğlu, «Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı",» *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, pp. 245-268, 2012.

⁹ <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-kanunu-medenisi-743#>

¹⁰ U. Karan, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa hukuku Işığında Eşitlik İlkesi Ve Ayrımcılık Yasağı, İstanbul: Oniki Levha, 2017.

karşın kadının soyadına ilişkin madde hükmü eMK ile aynı şekilde kalmış, bu konuda uzun yıllar boyunca hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

Ailede eşlerin eşit haklara sahip olacağı, kadın erkek eşitsizliğinin kaldırılacağı vaatleriyle yapılan kanun değişikliği gerekçesinde “*günümüzde modern hukuk sistemlerinin istisnasız hepsinde temel ilke olarak kabul edilen kadın – erkek eşitliği ilkesinin hukukumuzda da tam anlamıyla yerleştirilmesi amacı*” vurgulanmış, “Aile Hukuku” bölümünde evlilik yaşı, konutun seçimi, evlilik birliğinin yönetimi ve temsili, birliğin giderlerine katılma, yasal mal rejimi gibi konularda eşler arası eşitlik ilkesi benimsenmişse de¹¹ kadının soyadına ilişkin madde, madde numarası değiştirilerek aynı haliyle yeni kanuna da taşınmıştır.

Uzun yıllar boyunca kadının evlenmekle kocasının soyadını alacağı yönündeki kanun maddesi yürürlüğünü korumuş, son olarak Anayasa Mahkemesi 22/02/2023 tarihinde yapılan E.2022/155 numaralı başvuruda, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesinin birinci cümlesinin; evlenmeden önceki soyadının evlendikten sonra da tek başına kullanılması bağlamında kadın ve erkek arasında kuralla öngörülen farklı muamelenin eşitlik ilkesini ihlal ettiği sonucuna ulaşarak kuralın Anayasa’ya aykırı olduğuna ve iptaline¹² karar vermiştir. Ancak Anayasa Mahkemesinin iptal kararı sonrasında, TMK’de kadının soyadı ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmadığından¹³ Türkiye hukukunda kadınların soyadı hakkı kısıtlanmaya devam edilmektedir.

2. Uluslararası Metinlerde Kadının Soyadı

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, evrensel hukuk ilkeleri olup, bu ilkelerin hayata geçirilmesi için uluslararası düzenlemeler bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu düzenlemelerden bazılarını imzacı olmuş, bu sözleşmeler kapsamında hem imzacı devletlere karşı hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına karşı bu sözleşme maddeleri kapsamında sorumlu hale gelmiştir. Kadının soyadı ile

¹¹ D. N. Özdemir, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Ankara: Seçkin Yayınları, 2018

¹² <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/kadinin-kocasinin-soyadini-almasini-ongoren-kuralin-iptali/>

¹³ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

ilgili düzenlemeler içeren uluslararası düzenlemelerin başında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Ek İhtiyari Protokol'ü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 21 ile 7 no.lu Ek Protokol'ü gelmektedir. Aşağıda başlıklar altında ilgili sözleşmelere ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

Kadının insan haklarını yaşama geçirmek, kadınlara karşı var olan ayrımcılığı kaldırmak amacıyla düzenlenmiş olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi¹⁴, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda en kapsamlı ve en geniş katılımlı uluslararası sözleşmedir. 23 Şubat 2012 tarihi itibarıyla 187 ülkenin taraf olduğu Sözleşme'yi Türkiye 1985 yılında onaylamıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Hakkında Sözleşme'nin 16. maddesinin g fıkrası doğrudan konumuzla ilgilidir. Bu maddede: *“Taraf devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:*

... g) Aile adı, ... karı koca için eşit kişisel haklar”

denilerek, kadının soyadı konusunda eşlerin eşit haklara sahip olması ilkesine uyulması zorunluluğu açık bir ifade ile düzenlenmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin 1985 yılında onayladığı Sözleşme'den doğan taahhütlerini yerine getirmesi gerekmekte, aile adının belirlenmesinde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu düzenlemenin acil olarak yapılması gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8., 14. maddelerinde ve 22.11.1984 tarihli 7 no.lu Protokol'ün 5. maddesinde¹⁵ *“Eşler kendi aralarında ve çocuklarıyla ilişkilerinde, evlilikle ilgili, evlilik sırasında veya ayrıldıktan sonra, özel hukuk nitelikli haklara ve yükümlülüklerle eşit olarak sahiptirler”* denilmiştir. Avrupa Konseyi'nin Medeni Hukukta Eşlerin Eşitliği konusundaki 37 sayılı İlke Kararı'nın

¹⁴<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciligOnlenmesiSozlesmesi.pdf>

¹⁵ https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf

11/6. bendinde ise *soyadı konusunda bir eşin diğerinin soyadını kullanmaya zorlanamayacağına*¹⁶ değinilmiştir.

3. Mahkeme Kararlarında Kadının Soyadı

Türkiye’de kadınların uzun yıllar boyunca süren soyadı mücadelesi söz konusudur. Bu nedenle eMK m. 153 ve TMK m. 187’de yer alan “kadın evlenmekle kocasının soyadını alır” kuralı, eşitlik ilkesine aykırılığı nedeniyle hem 1926 tarihli Medeni Kanun hem de 2001 tarihli Medeni Kanun dönemlerinde defalarca Anayasa Mahkemesi’ne de başvuru konusu olmuş ve iptali istenmiştir. Anayasa Mahkemesi, uzun yıllar boyunca düzenlemenin *eşitliğe aykırı olmadığı* gerekçesi ile başvuruların reddine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi ret kararının gerekçesinde ise aile soyadında aile birliğine vurgu yapmış: “... *İtiraz konusu kural kimi sosyal gerçeklerin zorunluluklarından ve yasa koyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Aile isminin kuşaktan kuşağa doğumla geçmesiyle aile birliği devam etmiş olacaktır. Kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar soyadının kocadan geçmesinin tercih nedeni olduğunu göstermektedir. Kaldı ki itiraz konusu kuralda aile isminin sadece erkeğin soyadına bağlanacağı öngörülmeyp, kadın başvurduğunda kocanın soyadıyla birlikte önceki soyadını da kullanma olanağı vardır. Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayrımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yersizdir. Anayasa’nın 10. maddesindeki eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Durum ve konumlarındaki özellikler kimi kişiler için değişik kural ve uygulamaları gerekli kılabilir. Yasa koyucunun aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi, bu haklı nedenler karşısında eşitliğe aykırılık oluşturmaz...*”¹⁷ denilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin, “Kadının Soyadı” kuralına ilişkin iptal isteminin reddi kararında mahkeme başkanı da dahil olmak üzere üç üye muhalefet şerhi

¹⁶<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2011-49-nrm.pdf>

¹⁷<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-59-nrm.pdf>

ekleyerek, iptali istenen kuralın “evlilik birliği içinde aynı hukuksal konumda bulunan taraflardan kocayı kadın karşısında üstün duruma getirdiği, bu eşitsizliğin kamu düzeni, kamu yararı gibi soyut kavramlarla açıklanmasının olanaksız olduğu, evlenen kadının soyadı üzerindeki kişilik hakkının kimi olasılıklara veya varsayımlara dayanılarak sınırlandırılmasının demokratik hukuk devleti ve demokratik toplum düzeni gerekleriyle bağdaştığının ileri sürülemeyeceği, aile soyadının seçimini, evlilikte eşit haklara sahip eşlerin özgür iradesine bırakmayıp, kocaya mutlak üstünlük sağlayan kuralın, yalnız eşitlik ilkesine değil, kadının soyadı üzerindeki kişilik hakkına müdahale niteliği taşıdığı, bu sebeplerle de Anayasa’nın 17. maddesine de aykırı olduğu”¹⁸ ifade edilmiştir..

Anayasa Mahkemesi’nin yukarıda yer alan 1998 tarihli kararından çok daha öncesinde -1990 yılında- eMK’de yer alan kadının çalışmak için kocasından izin almak zorunda olduğuna dair kuralın iptaline ilişkin yapılan başvuruda “modern aile hukukunun dayanağı olan eşlerin eşit haklara sahip olmaları ilkesi ve Anayasa’nın 10. maddesinde yer alan kanun önünde eşitlik ilkesiyle bağdaşmadığı”¹⁹ gerekçesine açıkça yer verdiği halde kadının soyadı konusunda bu görüşünden ayrılmış olması²⁰, kadının soyadı konusunun uzun yıllar boyunca kadınların medeni haklar kapsamındaki diğer eşitlik taleplerinden daha önemsiz görüldüğünü göstermektedir.

Yerel mahkemelerde, kanun yolu incelemelerinde talepleri reddedilen kadınlar soyadı hakkını koruma mücadelesini Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurarak sürdürmüştür. Bu başvurulardan ilki, Ayten Ünal Tekeli tarafından yapılmış, Ayten Ünal başvurusunda, “Türk yasaları tarafından erkeklerin kendi soyadlarını kullanmasına izin verilmesine karşın, nüfus idaresinin evlendikten sonra kızlık soyadını kullanmasına izin vermemesinin”²¹ cinsiyete dayalı ayrımcılık içerdiğini ifade etmiştir. Başvuran Ünal-Tekeli, ulusal mercilerin evliliğinden sonra

¹⁸<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-59-nrm.pdf>

¹⁹<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1990-31-nrm.pdf>

²⁰ N. Moroğlu, «Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı",» *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, pp. 245-268, 2012.

²¹ [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-158595%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-158595%22]})

yalnızca kendi soyadını kullanmasına izin vermemelerinin hem tek başına hem de 14. maddeyle birlikte düşünüldüğünde 8. maddeyi²² ihlal ettiğini, ulusal yargı yollarını tükettiğini ancak ulusal mahkemelerde mevcut düzenlemenin ayrımcılık içermediği gerekçesi ile başvurularının reddedildiğini iddia etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, AİHM'e sunduğu savunmada, *"Bu başvuruda Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanamayacağını ileri sürerek, soyadı seçiminin bireysel bir tercih olmadığını ve devletlerin bu alanda kamu düzeni gereğince geniş tasarruf hakları bulunduğunu, durumun cinsiyetler arasında farklı muamele oluşturduğunun farkında olduğunu, ancak bunun bir kamu düzeni sorunu olduğunu ve burada bireyin özel yaşamına değil, kamu düzenine öncelik verildiğini, kadınların evlenmekle aldığı kocasının soyadının önünde önceki soyadı da kullanabileceğini"* açıklamıştır. AİHM kararında, Avrupa Konseyine üye devletler arasında cinsiyetler arası eşitliğin geliştirilmesinin önemli bir hedef olduğunu, Bakanlar Komitesi'nin devletleri, aralarında soyadı seçiminin de bulunduğu birçok konuda cinsiyete dayalı ayrımcılığı kaldırmaya çağıran temel belgelerin²³ dikkate alınması gerektiğini, Avrupa Konseyine üye devletlerde, eşlerin aile adı seçiminde eşit haklara sahip olduklarını, Türkiye'nin evlenmekle kadının otomatik olarak soyadını değiştirmesini yasalarla öngören tek ülke olduğunu; evlenince soyadını değiştirmek istemeyen kadınların çıkarlarının dikkate alınmamış olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin Kasım 2001'de yapılan Medeni Kanun değişikliğindeki ailede eşleri eşit haklara sahip konuma getirmek amacıyla yaptığı kadının soyadına ilişkin mevcut düzenlemelerin çelişkili olduğu değerlendirilerek mevcut düzenlemenin haklı bir gerekçesi olamayacağına, cinsiyetler arası farklı muamelenin başvuranın talebi doğrultusunda 14. maddeyle birlikte düşünülerek Sözleşme'nin 8. maddesine aykırı olduğuna karar verilmiştir. AİHM kararının açıklanmasının ardından, *"eşlere ortak soyadı seçme hakkı veren"* ve

²² İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) 8. madde: "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf

²³ F. Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

kadına evlendikten sonra sadece kendi soyadını taşıma hakkı veren” kanun teklifleri TBMM’ye verilmişse de bu kanun teklifleri uzun süre gündeme alınmamıştır²⁴.

Ayten Ünal Tekeli’nin başvurusu ile AİHM kararından sonra birçok kadın evlendikten sonra da kendi soyadlarını tek başlarına kullanmak için Türkiye’de yerel mahkemelere başvuruda bulunmuşlar, her seferinde ret kararı almışlardır. Yerel mahkeme kararlarına rağmen kadınlar eşlerinin soyadı olmadan sadece kendi soyadlarını kullanmak için mücadele vermeye devam etmiştir. AİHM’de bu konuda ilk tazminatı, 2013 yılında Ünal Kararının ardından yerel mahkemelerde ve Yargıtayda yalnızca kendi soyadını kullanmasına ilişkin talebi reddedilen Avukat Gülizar Tuncer kazanmıştır. O dönem Tuncer’e 1500 Euro tazminat ve 3030 Euro da mahkeme masrafinin ödenmesine karar verilmiştir. ABD Duke Üniversitesinde akademisyenlik yapan Bahar Leventoglu ise AİHM’de Türkiye’yi mahkûm ettiren bir başka kadın olmuştur. Çok sayıda kadın iç hukuk yollarında çözüm bulamayan soyadı mücadelelerini AİHM’e taşımaya ve Türkiye’de mahkûm olmaya devam etmiştir.

Ankara’da yaşayan Tutku Yurdakul, evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullanmak için Ankara 11. Aile Mahkemesine dava açtı. Yerel mahkeme de Tutku Yurdakul’un sadece kendi soyadını kullanmasına karar verdi. Kararın temyiz incelemesi Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından yapıldı. Daire tarafından, yerel mahkemenin kararı bozulurken “*Kocasının soyadında bir değişiklik olmadıkça evlenen kadın kocasının soyadını taşımak zorundadır. Yasal düzenleme böyledir. Evlilik boşanma veya iptal kararıyla sona ermedikçe evli kadının yalnız evlenmeden önceki soyadını kullanması, yasal olarak mümkün değil*” denildi. Kararda, Medeni Kanun’un 187. maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesine dava açıldığı, ancak yüksek mahkemenin bu talebi reddettiği hatırlatıldı. Kararda, “*Yasal hüküm yürürlükte bulunduğunda mahkemenin yasal düzenlemeye aykırı karar tesis etme olanağı yoktur*”²⁵ AİHM, Tekeli- Türkiye kararında kişinin soyadını özel hayatın kapsamında kabul etmiştir. Evli kadının kocasının soyadını kullanma zorunluluğunu

²⁴ N. Moroğlu, «Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı",» *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, pp. 245-268, 2012.

²⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-180463%22%7D>

özel hayata müdahale olarak kabul etmiştir. Burada ihlale yol açan ulusal mahkemelerin uygulaması veya yasa hükmünün yorum tarzı değil, yasal düzenlemenin kendisidir. Bu düzenleme değiştirilmedikçe mahkemeler yasaya uygun karar vermekle yükümlüdür.²⁶” denilmiştir.

Kadınların uzun yıllar boyunca süren evlendikten sonra da yalnızca kendi soyadlarını kullanmaları talepli mücadeleleri, ulusal mahkemelere başvuru konusu olmakta ve kadınlar soyadı hakkının korunması için dava açmak zorunda kalmaktadır. Uzun yıllar boyunca yerel mahkemeler kadınların yalnızca kendi soyadlarını kullanmalarına yönelik davaların reddine karar vermiş, ancak kadınlar mücadeleyi bırakmaksızın dava açmaya devam etmiştir. Kadınların yerel mahkemelerde açtığı davaları temyiz aşamasına götürmesi, olumsuz sonuçlanan dosyalarda AİHM’e başvuru yaparak yıllar sonra mücadelelerini kazanmaları, ulusal mahkeme kararlarında da etkili olmuştur. AİHM’e yapılan başvurular ve Türkiye’nin mahkûm olduğu tazminatlar sebebiyle Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 30.09.2015 tarihli kararıyla; kadınların evlendikten sonra da yalnızca kendi soyadlarını kullanabileceklerine, eşitlik ilkesine ve uluslararası hukukun uygulanması gerektiğine karar verilmiştir²⁷.

Mevzuat bölümünde detaylarıyla açıkladığımız üzere, TMK m. 187 hükmü, Anayasa Mahkemesinin 22 Şubat 2023 tarihli kararının 28 Ocak 2024’te yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Anayasa Mahkemesinin iptal kararının yürürlüğü için öngörülen sürede yapılmayan kanuni düzenleme bugüne kadar henüz yapılmamıştır. Kadının soyadı ile ilgili yürürlükte olan bir düzenleme hala bulunmamaktadır. Literatürde bu durum, soyadının değişmezliği ilkesi ile kadınların kendi soyadlarını taşımaya devam etmesi anlamına geldiği²⁸ şeklinde değerlendirilmekteyse de uygulamada kadınların bu talepleri nüfus müdürlükleri

²⁶ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-180463%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-180463%22]})

²⁷ <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2014-889-k-2015-2011-t-30-9-2015>

²⁸ Baş, Seda, ve Sezgin Baş. “Anayasa Mahkemesi’nin Tmk M. 187 Hükmüne İlişkin İptal Kararından Sonra Evlenen Kadının Soyadı”. Kırıkkale Hukuk Mecmuası 4, sy. 2 (Ekim 2024): 493-526. <https://doi.org/10.59909/khm.1446699>.

tarafından TMK m. 187 dışındaki alt mevzuat metinleri gerekçe gösterilerek reddedilmekte ve iptal edilen TMK m. 187 uygulamasına fiilen devam edilmektedir. Burada Anayasa m. 90 hükmü gereği temel insan hak ve özgürlüklerini konu alan uluslararası sözleşmelerin, normlar hiyerarşisinde kanunlardan üstün olması önem taşımaktadır. Anayasa m. 90 hükmünde yer alan “*çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır*” ifadesi kapsamında şu an kanuni düzenleme olmasa da uluslararası sözleşmelerin uygulanması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır²⁹.

²⁹ Oya BOYAR, *Anayasa’da Kadın*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk ve Kadın Sempozyumu (06.03.2015), s.79.

SONUÇ

Yukarıda ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, kadınların evlendikten sonra da kendi soyadlarını kocalarının soyadları olmaksızın kullanabilmesine hak kazanması hem pes etmeyen kadın mücadelesi hem de evrensel ilkelere dayanan uluslararası hukukun yaptırım gücü ile olmuştur. Kadınlar bu başvurulardan vazgeçmemiş, yerel mahkemelerde, Yargıtay Hukuk Dairelerinde talepleri reddedilmesine rağmen bıkmadan tüm yolları tüketerek AİHM'e başvurular yağıdırmış, bu başvuruların neticesinde Türkiye Cumhuriyeti eşitlik ilkesine aykırı davranması sebebiyle defalarca tazminata mahkûm edilmiştir.

Kadınların soyadı hakkını korumak için kadınların bir araya gelerek yasanın oluşumu için mücadele ettiği görülmektedir. Kadınlar birçok kez ret kararı almalarına rağmen pes etmeden hukuk mücadelelerine devam etmişlerdir. Son olarak Anayasa Mahkemesinin TMK m. 187 hükmünü iptal etmesi ile kadınlar hak mücadelelerinde büyük bir yol katetmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından imzalanarak sorumluluk alınan uluslararası metinlerde, devletin kadının soyadı konusunda kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı düzenlemeler yapma ödevi bulunmaktadır. Kanun koyucunun hem uluslararası metinlerle sorumluluk altına girmiş olmasına hem de AYM'nin iptal kararıyla yeni bir düzenleme yapmak için süre verilmiş olmasına karşın bu sorumluluğunu yerine getirmemesi sebebiyle evlendikten sonra kocasının soyadı olmaksızın sadece kendi soyadını kullanmak isteyen kadınlar, dava açmak zorunda bırakılmaktadır. Teoride kadının sadece kendi soyadını kullanmasına bir engel bulunmamasına karşın uygulamada kadınların bu konuda engellerle karşılaşması, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkelerini ihlal ettiği gibi aynı zamanda kadınların kişilik haklarını zedeleyici niteliktedir.

KAYNAKÇA:

- AKSAKAL, İ. «Evli Kadında Soyadı Sorunu ve Kimlik Kaybı Üzerine Bir Değerlendirme,» OPUS International Journal of Society Researches, pp. 2883-2910, 31 Ekim 2020.
- ALTUNEL, M. «Evli Kadının Soyadı,» Adalet Dergisi, no. 51, pp. 177-200, 2015.
- BAŞOĞLU, B. «Adın Ne Değeri Var? - Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi ('What's in a Name? Surname of Married Women'),» *Legal Hukuk Dergisi*, cilt 15, pp. 3881-3917, 2017.
- BOYAR, O. *Anayasa 'da Kadın*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk ve Kadın Sempozyumu (06.03.2015), s.79.
- DE BEAUVOIR, S. Kadın - Evlilik Çağı, cilt 2, Payel Yayınları.
- DOĞANAY, G., TAŞ, L. Eril Yargıya Karşı Kadının Soyadı Mücadelesi Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2),s.46-107. 2015.
- EFEDAYIOĞLU, Kübra Kamelya. “Evli Kadının Soyadı Problemi”. Ankara Barosu Dergisi 77, sy. 4 (Ocak 2020): 1-36.
- GÖLCÜKLÜ, F. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013
- HELVACI, S. Gerçek Kişiler, 2013, s.176;, İstanbul : Legal Kitabevi, 2023.
- KARAN, Yard. Doç. U. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa hukuku Işığında Eşitlik İlkesi Ve Ayrımcılık Yasağı, İstanbul: Oniki Levha, 2017.
- KILIÇOĞLU YILMAZ, Arş. Gör. Dr. Kumru. “Kadının Bitmeyen Soyadı Sorunu”. Ankara Barosu Dergisi, sy. 4 (Temmuz 2014)
- MOROĞLU, N. *Kadının Soyadı*, İstanbul, 1999.
- MOROĞLU, N. «Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı",» *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, pp. 245-268, 2012.
- ÖZDEMİR, N. Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Ankara: Seçkin Yayınları, 2018

ULUĞ, Ö. M. «Soyadım kimliğimdir: Hegemonik Erkeklik ile Medeni Kanun'un 187. Maddesi arasındaki ilişkiye eleştirel bir bakış,» *Fe Dergi*, pp. 47-58, Aralık 2015.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/kadinin-kocasinin-soyadini-almasini-ongoren-kuralin-iptali/>
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/KadinlaraKarsiAyrimciliginOnlenmesiSozlesmesi.pdf>
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protokol.pdf
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2011-49-nrm.pdf>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-59-nrm.pdf>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-59-nrm.pdf>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1990-31-nrm.pdf>
<https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-158595%22%5D%7D>
https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180463%22%5D%7D>
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180463%22%5D%7D>
<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2014-889-k-2015-2011-t-30-9-2015>
<https://doi.org/10.30915/abd.700001>.